

malzemenin iki gemiyle gönderilmiş ol-
ması yüzünden artık Sumatra'ya gitme-
di. Yeniden Süveyş kaptanlığına getirildi-
ği sanılan Hızır Hayreddin'in bundan son-
raki faaliyetleri hakkında bilgi yoktur. Zil-
kade 979 (Mart 1572) tarihli bir hükümd
kendisinden "müteveffâ" şeklinde bah-
sedilmesi (BA, MD, nr. 12, hk. 1125), onun
Kıbrıs seferi ve İnebahtı bozgunu arefe-
sinde veya bu mücadeleler sırasında öl-
müş olabileceğini düşündürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 3, hk. 940, 999, 1004, 1032; nr.
6, hk. 294; nr.7, hk. 916; nr. 12, hk. 1125; Âîf,
Kühû'l-ahbâr, DTCF Ktp., İsmail Saip Sencer,
nr. 1783, vr. 176*; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*,
II, 400, bk. İndeks; Danişmend, *Kronoloji*, II,
378, 380-381; Safvet, "Şark Levandleri, Os-
manlı Bahr-i Ahmer Filosunun Sumatra Seferi
Üzerine Vesikalar", *TOEM*, V/24 (1329), s.
1538-1540; Fevzi Kurtuluş, "XVI. Asırda Hind
Okyanusunda Türkler ve Portekizliler", *TTK
Bildiriler II* (1943), s. 911-923.

ŞERAFETTİN TURAN

HIZIR İLYAS

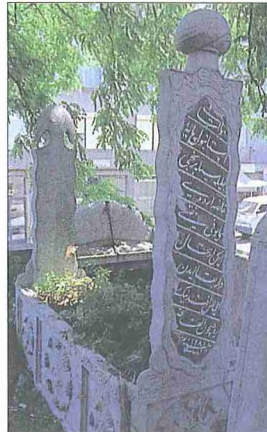
(ö. 1281/1864)

Târîh-i Enderûn adlı eseriyle tanınan
Osmanlı tarihçisi ve kadısı.

1812'de Enderun'a girdiği sırada on bir
yaşında olduğuna göre 1801 yılında doğ-
muş olmalıdır. Hâfız İlyas veya Çuhadar
İlyas Ağa adlarıyla da bilinir. Ahmed Lut-
fi Efendi ise ondan Saraylı İlyas Efendi
şeklinde söz eder (*Târîh*, IX, 38). Babası
Dîvân-ı Hümâyün kâtiplerinden Mehmed
Emin Şükûhî Efendi, kardeşleri meşhur
Osmanlı hekimlerinden Behcet Mustafa
Efendi ile Abdülhak Molla'dır. Ağabeyi
Behcet Efendi vasıtasıyla Enderun'a gi-
ren Hızır İlyas on dokuz yıl burada bulun-
du, iyi bir eğitim gördü ve çeşitli görevler
yaptı. Bu arada sesinin güzel olması sebe-
biyle padişahın takdirini kazandı ve Hazi-
ne Odası ağaları arasına girdi. 1824'te çu-
hadar, ardından çakırsalanlık görevlerin-
de bulunduktan sonra kardeşlerinin yar-
dımıyla çırağ edilerek saraydan ayrıldı
(Ramazan 1246 / Şubat 1831). Kendi ifa-
desine göre burada bulunduğu süre için-
de hiç kimseden kötü söz işitmemiş, an-
cak bağlı olduğu efendilerinden de hiçbir
yardım görmemiş, çırağ edilmek için sa-
bırla beklemiş, nihayet Keklik Mehmed
Efendi'den ölümüyle boşalan kâtiplik gö-
revine tâlip olarak saraydan çıkma arzu-
su ağabeyleri Behcet Efendi ve Abdülhak
Molla vasıtasıyla padişaha iletilince gerek-
li izni almıştı (*Târîh-i Enderûn*, s. 500-503).

Kâtiplik göreviyle saraydan çıktuktan
sonra ilmiye mesleğine giren İlyas Efen-
di 1256'da (1840) devriye mevleviyeti,
Receb 1261'de (Temmuz 1845) mahreç
pâyelerini aldı ve Sofya kadısı oldu. Daha
sonra kendisine Bilâd-i Hamse ve Zilkade
1266'da (Eylül 1850) Mekke kadılığı pâ-
yeleri verildi. Ertesi yıl teşkil edilen Encü-
men-i Dâniş'in aslı üyeliğine seçildi. Re-
bûlâhîr 1274'te (Aralık 1857) İstanbul ka-
dılığı pâyesini almaya hak kazandı ve Has-
sa Ordusu müftüsü oldu. 15 Muharrem
1281'de (20 Haziran 1864) vefat ederek
Üsküdar Doğancılar'da Nasûhî Tekkesi
hazîresine defnedildi.

İlyas Efendi'nin bilinen tek eseri daha
ziyade *Târîh-i Enderûn* adıyla tanınır.
Eserin önsözünde müellif, II. Mahmud
döneminde Enderun'a kabul edildiği tari-
hten itibaren on dokuz yıl boyunca mey-
dana gelen olayları, sarayla ilgili tevciha-
tı, teşrifatı kronolojik sırayla kaleme al-
dığını ve bunda sadece minnet borcunu
bir ölçüde ödeme amacının ağır bastığını
belirtir. Eserinin ismini *Vekâyi-i Le-
tâif-i Enderûniyye* şeklinde kaydeden
İlyas Efendi, şahidi olduğu olaylara dair
tuttuğu notlarını çırağ edilene kadar te-
mize çekemediğini, daha sonra Abdül-
mecid'in tahta çıkması ile (1839) sağla-
nan güvenli ve adaletli ortamdan fayda-
lanıp etrafının da teşviki sonucu notları-
nı topladığını ve eserinde sade bir üs-
lûp kullandığını yazar. Yer yer hâtırat ve
vekâyi'nâme hüviyeti taşıyan eserde ilk
kaydedilen olay, 1227'de (1812) Derviş İs-
mâil Efendi ile hânende Ârif Efendi'ye
musâhiblik unvanı verilmesidir. Daha son-
ra Farsça başlıklar altında Enderun için-
de cereyan eden olaylara geçilir. Burada
özellikle pek bilinmeyen Enderun hayatı,
oynanan oyunlar, tertip edilen eğlence-
ler, padişahın binış merasimleri, vefat-
lar, şehzade ve hanım sultanların doğu-

Hızır İlyas'ın
Nasûhî
Tekkesi
hazîresindeki
mezarı -
Üsküdar /
İstanbul

mu, ağaların ve saray görevlilerinin bir-
biriyle olan münasebetleri, çırağ edilen-
ler, tevcihat ve aziller, bayram, ramazan
merasim ve eğlenceleri, saz ve söz âlem-
leri, yangınlar başlıca konuları oluşturur.
Bu arada meydana gelen siyasi olaylara
ve İstanbul'daki karışık ortama da yer
yer temas edilir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldir-
rılışı saray çevresinin görüş açısıyla anla-
tırırsa da Navarin Vak'ası (1827) ve Mısır
meselesi gibi önemli siyasi olaylar eser-
de yer almaz. Müellif, genellikle kendisi-
nin şahit olduğu veya bizzat içinde bulun-
duğu hadiseleri geniş olarak anlatır. İlyas
Efendi ayrıca eserinde kardeşleri hakkın-
da da yer yer bilgi verir, onların tayinleri-
ne sevinir, azillerine üzüldü, düşmanları-
nı da ailesinin hasmı olarak nitelendirir.
Enderun'un son dönemlerindeki durumunu
ve içinde yaşayanların iç dünyalarını
bir görgü şahidinin ifadesiyle yansıtmayı
açısından önemli bir kaynak özelliği taşı-
yan eser yazarının sağlığında 1276 Safe-
rinde (Eylül 1859) basılmış, ayrıca bazı at-
lamalar, yanlış anlama ve değerlendirmelerle
dolulu bir de sadeleştirilmesi yapılmış-
tır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276;
a.e. (s. nşr. Cahit Kayra), İstanbul 1987; Lutfi, *Târîh*,
IX, 38, 172; X, 92, 137; *Sicill-i Osmânî*,
I, 399; *Osmanlı Müellifleri*, III, 108; Babinger
(Üçok), s. 398; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*,
s. 404; Kenan Akyüz, *Encümen-i Dâniş*, Ankara
1975, s. 58; "Hızır İlyas", *TA*, XX, 102-103.

FERİDUN EMECEN

HIZIR REİS

(bk. BARBAROS HAYREDDİN PAŞA).

HIZIRİYYE

(الخصرية)

Abdülazîz ed-Debbâğ'a
(ö. 1132/1720)

nisbet edilen bir tarikat

(bk. ABDÜLAZİZ ed-DEBBÂĞ; HIZIR).

HIZIRNÂME

(حضورنامه)

Muhyiddin Çelebi'nin
Hızır ile ricâlî'l-gayb denilen
veliler hakkındaki
telakkilere ait manzum eseri.

Türünün Osmanlı sahasında bilinen tek
örneği olup 880 (1476) yılı dolaylarında
kaleme alınmıştır. *Dîvân-ı Şeyh Mu-
hyiddin Çelebi* adını taşımakla birlikte